

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדַּת יָמִים HEMDAT YAMIM

שופטים תשע"א

פרשת שבוע

העם דורש צדק משפטי

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

פרשת שופטים הינה הזדמנות מצוינת להעלות לדיון את השאלה: מהו צדק יהודי ומה הם העקרונות שצריכים להנחות כל מערכת משפט יהודית?

לאור הנחיות להלן, ננסה לשתף את הציבור במה שקורה ברשת בתי הדין שלנו - "ארץ חמדה-גזית".
בתחילת הפרשה אנו מוצאים את הציווי:

"צִדְקַת צְדָק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּתְקֶה וַיִּרְשָׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִקְנֶה אֶלְהֵיךָ נִתֵּן לְךָ" (דברים ט"ז כ).

גם בדברי חז"ל וגם בדברי הראשונים, מצאנו גישות שונות המציעות הבנה לפסוק זה.

בדברינו לפרשת שופטים תש"ע, הבאנו את דעת רב אשי: "אחד לדין ואחד לפשרה. כדתיא: צדק צדק תרדף - אחד לדין ואחד לפשרה" (סנהדרין דף לב ע"ב) והסברנו מדוע יש להציע פשרה בתחילת הדין.

הפעם נשתדל להאיר את הנושא מכיוון אחר ושונה.

בסוגיא בריש מסכת סנהדרין (דף ו ע"ב) מצאנו את הדעה הבאה: "רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע, וכל הבצוע - הרי זה חוטא, וכל המברך את הבצוע - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר 'וּבְצַע בְּרַךְ נֶאֱמַר' (תהלים י"ג), אלא:

יקוב הדין את ההר, שנאמר 'כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הוּא' (דברים א' יז).

רבי אליעזר איש הגליל מבטא כאן עמדה נחרצת כנגד ה"ביצוע" כלומר כנגד הפשרה. לא רק הדין המפשר בין בעלי הדין הוא חוטא, אלא שכל מי שמעודד את מגמת הפשרה בבית הדין הרי שהוא בבחינת "מנאץ" - מחלל שם שמים.

עיון בדרשה מקבילה מבהיר עוד יותר את פשר הביקורת. מצינו בסוגיא בבבא קמא (דף צד ע"א): "ר' אליעזר בן יעקב אומר: הרי שגזל סאה של חטין, טחנה, לשה ואפאה והפריש ממנה חלה, כיצד מברך? אין זה מברך אלא מנאץ, ועל זה נאמר: 'וּבְצַע בְּרַךְ נֶאֱמַר' (תהלים י"ג)".

ההקבלה בין שתי הדרשות הופכת את הדין הפוסק פשרה במקום לפסוק דין, לגזלן ח"ו.
מה עומד ביסוד דעות אלה?

רבי אליעזר טוען כי בבית הדין חייבים לפעול על פי מידת הדין. כיון שאלקים משמעותו הופעת שכינה במידת הדין לכן 'אלהים' הוא שםם של הדיינים. כאשר התובע בא לבקש צדק בבית הדין אין לדין רשות להכניס שיקולי צדקה, חסד ומידת הרחמים לתוך אולם המשפט או למערכת שיקוליו. לפי דעת רבי אליעזר, בנו של רבי יוסי הגלילי, הקו המנחה צריך להיות "יקוב הדין את ההר". לכן, כל ניסיון לפגע בזכויותיו של התובע, לקבל את המגיע לו על פי דין, יכול להיחשב כחטא ואפילו כגזל. לכן, גם מי שנותן "ישר כח" לדין שלא מילא את חובתו כ"אלהים" הרי זה מנאץ.

אי לכך, בבתי הדין "ארץ חמדה-גזית" לעולם לא יכפו הדיינים מראש פשרה על הצדדים.

ננצל את הדיון בסוגיא זו כדי להאיר היבט נוסף.

מצינו בירושלמי סנהדרין: "ר' יוסי בר חלפתא אתון תרין בר נש מידון קומוי (כאשר באו שני אנשים לידון לפניו) א"ל על מנת שתדיננו דין תורה (ואמרו לו על מנת שתדון אותנו דין תורה). אמר לון (ענה להם) אני איני יודע דין תורה" (פרק א ה"א). יש דיינים שלמדו מכאן כי בימנו צריך תמיד לדון בפשרה, כיוון שאם רבי יוסי לא ידע לדון דין תורה, מי יכול לומר שהוא כן יודע? לכן הם כופים פשרה כדי שלא יסתכנו בפסיקה שלא כהלכה.

הבנה זו אין לה מקור, שהרי לא כתוב כאן שהוא לא דן אותם, אלא שהכריז בענוותנות שאיננו יודע. מכאן ועד להורדת האחריות המרחק רב. ענוותנות יתירה גם היא פסולה.

גדולי ישראל שבכל הדורות נשאו את האחריות הכבדה על כתפיהם. להיות ענוותן על גבו של מי שזכאי לקבל את מלא כספו על פי מידת הדין אין זו מידה טובה. דיינים מסוג זה מרחיקים את הציבור מבתי הדין ואינם מאפשרים למלא את רצון העם הדורש צדק משפטי.

לעי"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא	לעי"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה	לעי"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו	לעי"נ הרב שלמה מרזל ז"ל נלבי"ע י' באייר	לעי"נ מר שלום (סיימור) פומרנץ ז"ל נלבי"ע כ"ו אב	לעי"נ גב' מרים (מגדה) שיינפלד ז"ל נלבי"ע כ"ד אב
---------------------------------------	---	---	--	--	--

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת משפט

“אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם”

תחרות צילום (א)

הרב משה ארנרייך, אב"ד ארץ חמדה גזית

המקרה

דוד עסק בצילום חתונות ואירועים. הוא ביקש להרחיב את הפעילות העסקית, ועל כן חיפש מנהל ושותף לעסק. לצורך זה, הוא נפגש עם יוני והציע לו לנהל את העסק ולהיות שותף מלא בעסק, אך דרש שיוני יתחייב שלא להתחרות עימו בעתיד. יוני, סירב להצעת הניהול והשותפות, אך התחיל לעבוד כעובד של דוד בתור צלם. במקביל, התחיל יוני את לימודי הצילום באותה תקופה. לאחר תקופה של כחצי שנה שוב פנה דוד אל יוני בבקשה שינהל את העסק. הוסכם שהם ינסו את דרכם המשותפת לתקופת ביניים, בה יבחנו יחסיהם ויכולתם לעבוד כשותפים.

לטענת יוני, בשלב זה של ההתקשרות, לא נזכר התנאי של אי תחרות בעתיד, ואילו דוד טוען, טוען כי וודאי שתנאי זה עלה במפורש, שכן זה היה העקרון הבסיסי והיחיד שעמד מול עיניו בכל הדרך בחיפוש מנהל ושותף. גם אילו התנאי לא היה נאמר במפורש, על רקע השיחה הראשונה ברור היה לצדדים שזו דרישה בסיסית, שליוותה את כל ההתקשרות.

במהלך כשנתיים שלאחר הסכמה שניה זו, עסק יוני בצילום בפועל, בעריכה, וכן בקשר עם הלקוחות וקבלני המשנה. כאשר משמעות הדבר היא, שמבחינה מעשית כלפי הספקים והלקוחות, הוא היה האדם העקרי המזוהה עם העסק.

שכרו של יוני שולם לו על פי הצילומים שביצע בפועל, עריכה וכד' – כשכר שכיר. הוא לא קיבל שכר עבור הניהול, וכן לא היה שותף לרווחים באותה תקופה.

בשלב מסוים, רכש דוד ציוד מתקדם ביותר. הרכישה היתה למורת רוחו של יוני, שסבר שנכון יותר לרכוש ציוד סטנדרטי. בפועל, רכישת הציוד המתקדם יצרה קשיים טכניים וגרמה לעיכוב באספקת סרטי הוידאו של הרבה לקוחות. לטענת יוני, גם התוצרים היו באיכות ירודה. מספר חודשים לאחר הרכישה המדוברת, הפסיק יוני לעבוד אצל דוד, והתחיל לצלם אירועים באופן עצמאי.

דוד נפגע מאוד מעזיבתו של יוני והרגיש נגדו. בנוסף לאחר עזיבתו, לא ראה דוד דרך להפעיל את העסק בלא מעורבותו של יוני, אשר היה למעשה האיש המרכזי בעסק – והיה בקשר עם ספקים ולקוחות. בנוסף, לטענת דוד, קיומו של יוני כמתחרה, לא מאפשר לו להפעיל את העסק, כיוון שהשוק רווי, ואין מקום לשני עסקים כל כך דומים. דוד מראה כי בסך הכל, כאשר מחשבים את העלות של הפעלת העסק, כולל ציוד, שכירות וכל שאר ההוצאות הנלוות, הוא הפסיד באותה תקופה סכומים נכבדים.

יוני תובע את מותר שכרו עבור עבודות שנעשו על ידו, וטרם קיבל עבורן שכר. לטענת דוד כל ההתקשרות בהטעיה יסודה. בעוד שהוסכם על מהלך שיוביל לשותפות מלאה, התובע ניצל את העסק כמקור לפרנסה זמנית וללימוד המקצוע.

לאור זאת הוא תובע תביעת נגדית, בטענה שכל השכר שולם בטעות – בהנחה שיוני לא יתחרה בו. במצב שנוצר, מגיע לו תמורה על כך ששימש 'בית ספר' עבור יוני. בנוסף, לטענת דוד בסופו של דבר יוני והוא היו שותפים, על כן על יוני לשאת לפחות בחלק מההפסדים.

דין

תנאי אי תחרות:

יש לדון האם ניתן על פי ההלכה להתחייב שלא להתחרות תחרות עסקית. לכאורה, מן הבחינה ההלכתית ניתן להתנות שאם יפתח עסק מתחרה, יצטרך לשלם סכום כסף מסוים, אך לא ניתן להתנות על כך שלא יוכל לעבוד במסגרת כזו או אחרת, משום שהוי קניין דברים¹.

עם זאת, כתב בשו"ת כתב החתם סופר², שתנאי שמתנה בעל מקצוע המכשיר אדם אחר בתחום מקצועו, שלא יתחרה בו בעתיד ללא הסכמתו, תקף.

החתם סופר, כתב שהמתחרה למרות ההסכמה: "הרי הוא עובר על לאו לא תעשוק שכר עני ואביון שזהו מכלל שכר פעולתו...". הרב זלמן נחמיה גודלברג שליט"א ביאר³ שלדברי החתם סופר התנאי שלא להתחרות נחשב כשכר הלימוד שמשלם התלמיד לבעל המקצוע עבור הכשרתו. בשו"ת תורת חסד⁴ נראה שהטעם הוא בכך שהמתנה קונה את שעבוד הגוף של המותנה לעצמו, וממילא רשאי לאסור עליו לעבוד בעיסוק זה.

אכן, ישנם אחרונים החולקים וסוברים שלא ניתן כלל להתנות תנאי של אי תחרות בעתיד⁵. בנידון דידן, אם אכן היה תנאי בין התובע לנתבע על כך שהתובע לא יקים עסק מתחרה אם תיפסק ההתקשרות ביניהם, הרי שלדברי החתם סופר, התורת חסד ואחרים, רשאי היה הנתבע לאסור על התובע את פתיחת העסק, וכן היה יכול להתנות את הסכמתו לפתיחת עסק מתחרה בפיצוי כספי.

בשאלה האם הותנה בין הצדדים באופן מפורש שהתובע לא יפתח עסק המתחרה בעסקו של הנתבע, לא הובאו ראיות. ניכר, שזה היה רצונו של דוד, מאידך, ברור שבשלב מסוים, יוני במפורש לא הסכים ולא היה מסכים לתנאי זה (כשם שלא הסכים לשותפות).

אמנם סביר להניח שיוני ידע שאי פתיחת עסק מתחרה בעתיד חשובה לדוד, וזאת על סמך שיחתם הראשונה, אך בסופו של דבר, אם בשעת ההתקשרות לא הותנה תנאי זה, אין לכך משמעות, כפי שפסק השולחן ערוך⁶:
"אבל המוכר סתם, אף על פי שהיה בלבו שמפני כך וכך הוא מוכר, ואף על פי שנראים הדברים שלא מכר אלא לעשות כך וכך, ולא נעשה, אינו חוזר, שהרי לא פירש, ודברים שבלב אינם דברים."
אמנם הרמ"א (שם) הוסיף: "מיהו אי איכא אומדנא דמוכח, נתבטל המקח."
אצלנו, אין אומדנא דמוכח שהסכימו שלא יתחרה בו בעתיד. ראשית, לא כל עובד מתחייב שלא להתחרות בעתיד עם המעסיק. שנית, כאן הנושא עמד במפורש במחלוקת בין הצדדים בעבר, ויוני לא הסכים לתנאי זה בעבר ועל כן אין אומדנא דמוכח בשעת העסקה שהסכימו שניהם שלא יתחרה בו. זאת ועוד, העובדה שהתנאי (על פי טענת דוד) היה בצורה שהוא שלא הוגבל בתקופת זמן (כמקובל בהסכמי אי תחרות), הופכת אותו לתנאי לא סביר. על כן, קשה לקבל את טענת הנתבע, שאף אם לא הותנה תנאי זה במפורש, ברור שהוא עמד ברקע הדברים. לאור זאת, נטל הראיה על כך שתנאי זה נאמר במפורש, הוא על הנתבע. הנתבע לא הוכיח לבית הדין את העובדה שהעמיד תנאי זה במפורש.

לסיכום, בית הדין אינו מקבל את הטענה שהיה תנאי אי תחרות.

הגיליון הבא יעסוק בשאר ההיבטים של הסכסוך – אחריות יוני לסגירת העסק של דוד והנאתו מכך.

- 1 בבא בתרא ג ע"א ; ראו בעניין זה רמב"ם הלכות מכירה פרק ה' הלכה י"ד
- 2 ח"ב (יורה דעה) סימן ט
- 3 תחומין כרך יח עמ' 181-182
- 4 לר' חסדאי בן שמואל פרחיה ; סי' רכח עמ' קנט : סוד"ה באופן שנתבאר
- 5 ראו בספר דברי גאונים כלל מא אות ז ;
- 6 סימן ר"ז סעיף ד

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ז)

Karlsruhe, Germany

קארלסרוה, גרמניה

כסלו תשס"ח

חיוב עריכת סעודת שבע ברכות

שאלה

במקור לסעודת שבע ברכות וברכת חתנים במסכת סופרים (פרק מ יא) נזכר גם עניין ברכת אבלים על הכוס. איש לא נוהג בברכת אבלים, ומדוע כן מקפידים בברכת חתנים? האם אכן יש להקפיד על כך? הרי "פנים חדשות" אין פירושו מי שלא היה בחתונה, אלא מי שמרבים שמחה עבורו. האם מי שאין לאל ידו לעמוד בהוצאות חייב גם הוא לערוך בכל יום סעודת שבע ברכות?

תשובה

- א. מעיקר הדין אין צריך שה"פנים חדשות" יהיה מי שמרבים השמחה עבורו, אלא מספיק שמצטרף אדם שעדיין לא השתתף בשמחה. כך הוא גם המנהג המקובל¹, אף שיש שפסקו להחמיר².
- ב. סעודות ה"שבע ברכות" הם רשות ולא חובה³, ולכן חתן וכלה שאין לאל ידם לעשות בכל יום סעודת "שבע ברכות" יסתפקו בסעודה ובשמחה לעצמם⁴. על כל פנים, מצווה מן המובחר להרבות בסעודות "שבע ברכות"⁵.

¹ המקור ל"פנים חדשות" כתנאי לשבע הברכות שמברכים לחתן ולכלה הוא מהגמרא (כתובות ז ע"א) "ת"ר, מברכין ברכת חתנים בעשרה כל שבעה. אמר רב יהודה: והוא שבאו פנים חדשות".

בביאור המושג נחלקו הראשונים: רש"י כתב "פנים חדשות" – בכל יום שלא היו שם אתמול". ה"שטה מקובצת" והמאירי הבינו בדבריו שכל עוד לא היו אתמול – נחשבים ל"פנים חדשות", אף אם היו שם שלשום או קודם לכן, שכל שהיה אצלם הפסק בשמחה הרי הם "פנים חדשות". לא כן למד הריטב"א, שגרס ברש"י "שלא היו שם קודם לכן". לפי זה רק מי שלא נכח עדיין כלל בשבע הברכות נחשב ל"פנים חדשות". ה"עיטור" (שער שני ברכת חתנים ד דף סד ע"א), וכן המאירי (כתובות שם, כתב כן בשם "יש מפרשים") כתבו ש"פנים חדשות" נקראים אנשים שאינם מאנשי ביתו של החתן שבאו לשמחת חתן וכלה, ואפילו נכחו כבר בסעודת שבע ברכות. כיוון שאין נמנים על בני הבית אלא בגדר אורחים הם, נקראים "פנים חדשות". הרמב"ם (ברכות פרק ב הל' י) פסק: "אבל אם היו האוכלין אחרים שלא שמעו ברכות נישואין בשעת נישואין – מברכין בשבילן אחר ברכת מזון שבע ברכות". יוצא מדבריו שכל מי שלא שמע עדיין שבע ברכות בחתונה של זוג זה נחשב "פנים חדשות". הרא"ש (כתובות פרק א סי' יג), הטור (אבה"ע סי' סב סע' ז), רבנו מנוח (ברכות פרק ב הל' י), תלמידי רבנו יונה (הובאה שיטתם ב"שטה מקובצת" שם) למדו שכל מי שלא אכל באחת מסעודות החתונה או השבע ברכות נקרא "פנים חדשות", ואף מי שהיה נוכח בשעת החופה ושמע שבע הברכות שמברכים

תחת החופה – כל שלא אכל שם יכול להיות "פנים חדשות" באחת מסעודות שבע הברכות שעורכים לחתן ולכלה. הרי שמצאנו ארבע שיטות בדברי הראשונים להגדרת המושג "פנים חדשות".

והתוספות (שם ד"ה והוא) כתבו: "אורי" דפנים חדשות אין קורא אלא בבני אדם שמרבים בשבילם השמחה יותר", וכן כתב הרא"ש (שם), והר"ן (ב ע"ב מדפי הרי"ף) בשם ר"ת. ונראה שתנאי זה שהוסיפו התוספות לא יעמוד לשיטתו של הרמב"ם, שפנים חדשות הם אנשים שלא שמעו עדיין שבע ברכות. שכיוון שסיבת הדבר שמברכים שוב את שבע הברכות, אף שבירכו אותם כבר בשעת החופה, היא עבור אלו שלא שמעו אותם עדיין, וכלשונו: "מברכין בשבילן אחר ברהמ"ז שבע ברכות", אם כן לא שייך להצריך שיהיו דווקא כאלו שמרבים השמחה בשבילם, שכן גם אורח סתמי שאין מרבים השמחה בשבילו זקוק הוא לשמוע שבע ברכות שעדיין לא שמע. אולם לשיטת הסוברים ש"פנים חדשות" נקרא מי שלא נכח באחת מסעודות החתונה או השבע ברכות (אף שכבר שמע את שבע הברכות), נראה להסביר שחז"ל תיקנו לברך שבע ברכות בכל מקום בו קיימת שמחת חתן וכלה ואין שמחה אלא בסעודה. אמנם אם אין בסעודה אדם שלא השתתף עד כה בסעודות הנישואין, ניתן להסביר שאותה שמחה שהייתה כבר הרי היא ממשיכה, ועליה כבר בירכו שבע ברכות לכן רק אם נוכח אדם חדש בסעודה זו יש כאן שמחה חדשה שמאפשרת לברך שוב שבע ברכות. כיוון שתנאי הכרחי לברכות הוא התוספות שמחה חדשה, מובן למה הצריכו התוספות תנאי נוסף, "שירבו השמחה בשבילן", שאין הדבר תלוי במה שלא היה עד כה בשום סעודה, אלא בשמחה שהתרבתה, ועליה מברכים. וכן הסבירו ה"קהילות יעקב" (כתובות סי' ו), חידושי הגר"ח סטנסייל (סי' ק) ו"ערוך השלחן" (אבה"ע סי' סב סעי' כג-כו).

לפי מה שהסברנו, מובן מדוע הרא"ש והטור, לאחר שהביאו את הדין של "פנים חדשות", ציינו מיד שצריך שירבו שמחה בשבילם, שכן זהו תנאי הכרחי בהגדרת "פנים חדשות". להלכה פסק השו"ע (אבה"ע סי' סב סעי' ז) בסתם כדעת הרמב"ם, ומיד אחר-כך הביא בשם "יש אומרים" את דעת הרא"ש והטור, וסיים שכדעה זאת פשט המנהג. בהמשך (סעי' ח) הביא השו"ע בשם י"א את דעת התוספות, שצריך שירבו שמחה בשבילם. נתקשו האחרונים בשאלה מה היחס בין המנהג לדברי התוספות.

הרב משה לוי בספרו "ברכת ה'" (ד פרק ה סעי' ב תנאי ד) פסק ש"פנים חדשות" צריך שירבו שמחה בשבילם, והבין את כוונת השו"ע שאף שהביא בסתם את דברי הרמב"ם, הרי מיד כתב שפשט המנהג כדעת הרא"ש והטור, ואם שפשט המנהג כך צריך שירבו שמחה בשבילם, שהא בהא תליא, וכפי שהסברנו. לעומתו פסק הראש"ל צ הרב עובדיה יוסף ("ביע אומר" ג אבה"ע סי' יא ס"ק ה) שכיוון שסתם המחבר כדעת הרמב"ם, אף שכתב שהמנהג הוא כדעת הרא"ש והטור, מה שהביא בכל זאת את דברי הרמב"ם הוא להורות שלא נקטינן כדעת התוספות. ואף שהמנהג בהגדרת "פנים חדשות" הוא כדעת הרא"ש והטור, רק לגבי עצם המושג "פנים חדשות" נסמוך על המנהג, אך מה שנגרר מזה שצריך שירבו שמחה בשבילם, בזה נקטינן כרמב"ם שאין צורך.

הקושי בדברי הרב עובדיה יוסף הוא שלשיטתו נוצרה הלכה חדשה, שאין מקורה באף שיטה, היינו ש"פנים חדשות" הם אנשים שלא היו עדיין באף אחת מסעודות החתונה, ומצד שני אין צורך שירבו שמחה עבורם. לכן נראה להציע אפשרות אחרת בהסבר השו"ע, והיא שהשו"ע התכוון לפסוק כרמב"ם, ולכן סתם כדעתו. אם כן כל שלא שמעו עדיין שבע ברכות נחשבים ל"פנים חדשות" ומברכים בשבילם, ואף אם לא הרבו שמחה בשבילם, כיוון שפשט המנהג לברך אפילו ששמעו כבר את שבע הברכות, כל שלא אכל שם עדיין; אם כן ננקוט כך, רק שבכגון זה צריכים להיות ה"פנים חדשות" שמרבים שמחה עבורם, אחרת יצא שנקטינן דלא כחד. להלכה נקטינן ש"פנים חדשות" אין צריך שירבו השמחה עבורם, שכן פסקו הגר"ע יוסף ("ביע אומר" ג אבה"ע סי' יא ס"ק ה), "חופת חתנים" (סי' ט אות יד), סידור "בית עובד" (דיני ב"ח אות יג), ו"שיח יצחק" (דיני חתונה אות לה).

2 כן פסק "ברכת ה'" (ד פרק ה סעי' ב) וה"פעולת צדיק" (ג סי' רנב), וה"בן איש חי" (שנה א' פרשת שופטים אות טו) כתב: "וטוב לחזור אחר בני אדם חשובין שמרבין בשבילם".

3 שו"ת "רב פעלים" (אבה"ע ד ס"ו ו) הוכיח כן ממה שלמדה הגמרא (כתובות ז ע"א) ברכת חתנים בעשרה מבעו, ושם נאמר בשעת הנישואין, ולכך הוצרך לעשרה אנשים, ואם כן רק בשעת הנישואין יש חיוב לברכת חתנים בעשרה. בשבעת ימי המשחה, רק אם נזדמנו עשרה מברכים. כמו כן ניתן להביא ראיה ממה שאומר רב יהודה (שם ע"ב): "ת"ר מברכין ברכת חתנים בעשרה כל ז'. אמר רב יהודה, והוא שבאו פנים חדשות" משמע שרק אם באו פנים חדשות מברכים. כן משמע מהגמרא (שם ח ע"א): "רב אשי אקלע לבי רב כהנא יומא קמא מברך כולהו מכאן ואילך, אי איכא פנים חדשות בריך כולהו, ואי לא אפושי שמחה בעלמא הוא מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא", נמצא שכאשר לא נזדמנו "פנים חדשות" אין חובה לחזור אחריהם, וכך היה המנהג לכתחילה.

4 הרמב"ם (אישות פרק י הל' יב) פסק: "וכן תקנו חכמים, שכל הנושא בתולה יהיה שמח עמה שבעת ימים". איתא בגמרא (שם ז ע"א): "אמר רבי חלבו אמר רב הונא א"ר אבא בר זבדא אמר רב, אחת בתולה ואחת אלמנה טעונה ברכה... אלא הא דתניא שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה ג' ימים במאי... איבעית אימא באלמון יום אחד לברכה ושלושה לשמחה, ואיבעית אימא בבחור שבעה לברכה ושלושה לשמחה". נלמד מכאן שאף שתקנו חכמים לאלמנה שיהיה שמח עמה שלושה ימים (שם ה ע"א) – זה רק לעניין שמחה, אך לעניין ברכה, אם מדובר באלמן שנשא אלמנה יש לו יום אחד לברכה ושלושה לשמחה, ואם בבחור שנשא אלמנה, אף שיש לו שבעה ימים לברכה יש לו שלושה ימים לשמחה.

הראשונים (ר"י מיגאש, רמב"ן וריטב"א שם) למדו ש"איתא לתרי לישני אלו", וכן פסק הרמב"ם (שם), שבין בחור ובין אלמן אינו שמח עמה אלא שלושה ימים, שכן תקנו חכמים לאלמנה. לעניין ברכה פסק הרמב"ם (ברכות פרק ב הל' ט) שבחור שנשא אלמנה מברכים ברכת חתנים כל שבע, ואלמן שנשא אלמנה מברכים אותה ביום הראשון בלבד. הקשה על דבריו הרשב"א (כתובות ז ע"א), שאיך ייתכן שבחור שנשא אלמנה יברכו ברכת חתנים כל שבע, ומצד שני ישמח עמה רק שלושה ימים? היאך יהיה משכים ועוסק במלאכתו ומברכין לו ברכת חתנים? וכיוון שאין סברה שיהיו ימי

והראשונים הסבירו ששני דינים הם: שמחה וברכה. אין הם תלויים האחד בשני – השמחה היא המצווה לשמח את הכלה, וברכת חתנים באה על שמחה חתן וכלה. לכן אין תמיהה במה שבחור שנשא אלמנה שמח עמה שלושה ימים אך סועד ומברך ברכת חתנים כל שבע. אף הרשב"א אינו חולק על החילוק של שתי ההלכות הללו, אלא שהוא תולה אותן זו בזו. היוצא מכל זה הוא שלכולי עלמא אף שלא התקיימו התנאים הנצרכים לברכת שבע הברכות, מכל מקום מצוות שמחה בעינה עומדת.

מה שכתבנו שהשמחה היא בסעודה, כן מפורש בשו"ע (אבה"ע סי' סד סעי' א): "הנושא בתולה צריך לשמוח עמה שבעה ימים... אלא אוכל ושותה ושמח עמה". נראה לומר שמקור הדברים הוא בגמרא (סוכה כה ע"ב), שמביאה את דברי רב אבא בר זבדא, שפטר חתן ושושביניו מסוכה כל שבעה מפני השמחה. ושואלת הגמרא: "ולילכלו בסוכה וליחדו בשוכה אלא בחופה וליכלו בסוכה וליחדו בחופה – אין שמחה אלא במקום סעודה". הגר"י ענגיל ב"גלוני הש"ס" (כתובות ח ע"ב) הביא: "מהיות ז' ימי המשחה נדמים למועד בכמה דוכתי נראה פשוט דהחתן חייב בעצמו בשמחת עצמו ככל אדם שחייב בזה ביו"ט". ואם כן נלמד ממצוות השמחה במועדים שהיא באכילה ושתיה, וכדברי הרמב"ם (יום טוב פרק ו הל' יח): "והאנשים אוכלים בשר ושותים יין, שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא בייין", שכן הוא בשמחת חתן וכלה.

המהרש"ל (יש"ש כתובות פרק א סי' יב) יישב את המנהג בעירם, שאין שמחים כל שבעה וממילא אין מברכים שבע ברכות (עיי"ש שנוקט כרשב"א, שדין שבע הברכות תלוי בשמחה), שזה מפני שהאשה וקרוביה יכולים למחול על תקנה זו (ורק על סעודת הנישואין אינם יכולים למחול, עיין בשו"ע (אבה"ע סי' סד סעי' ד, וב"אוצר הפוסקים" שם), ובזמנם שערבה כל שמחה וקושי הגלות, מסתמא שכולם מוחלים על שמחה זאת.

כל זה נכון לזמנו של המהרש"ל ולעירו, אולם בזמנינו, שהמנהג בכל מקום הוא ששמחים שבעה ימים ומברכים שבע ברכות – איך ייתכן לומר שמסתמא מוחלים על כך הכלה וקרוביה? דבר פשוט וברור הוא שהמהרש"ל בדבריו לא בא לפסוק הלכה, אלא רק לתרץ את המנהג שהיה בעירו, שאין מברכים שבע ברכות כל שבעת הימים. ולכן בימינו אין נוהגים כך.

⁵ כן כתב בשו"ת "רב פעלים" (אבה"ע ד סי' ו): "אבל אם יש לאל ידו להרבות בהוצאה – הא ודאי למצווה גדולה תחשב לו זאת, לעשות סעודת מרעות לחתונתו בהזמנת עשרה לברך ולשבח לשמו יתברך בשבעה ברכות של חתנים".

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

